

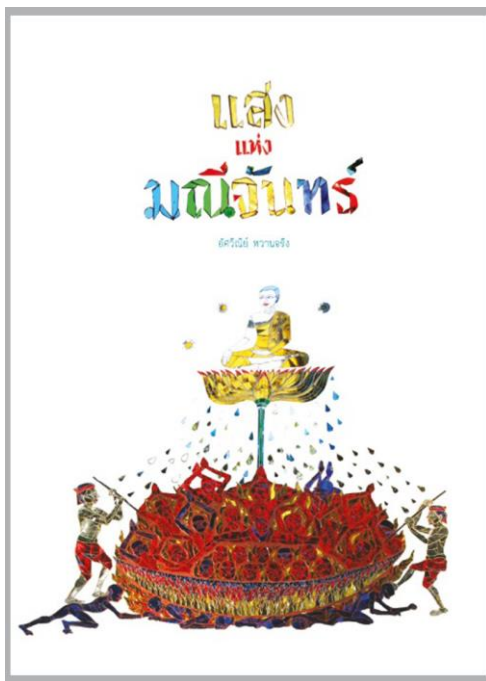
บทวิจารณ์หนังสือ “แสงแห่งมณีจันทร์”

ดึก แสนบุญ

คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี 34190

Email: nedsurang@hotmail.com

อัศวินีย์ หวานจริง. 2558. แสงแห่งมณีจันทร์. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
300 หน้า.

**แสงแห่งมณีจันทร์ : แสงแห่งภูมิศิลป์ผ่านผู้คนสังคม สู่อิสรุภใหม่ไทยอีสาน
ร่วมสมัย**

“...องค์ความรู้ที่ได้จากการทํางานทั้งหมดในครั้งนี้อาจไม่ใช่องค์ความรู้ใหม่ แต่ผู้เขียนเห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการศึกษาในปัจจุบัน การสอนต้องเริ่มจากการให้เยาวชนเข้าใจถึงแก่นแท้ของศิลปะ เพื่อพัฒนาสร้างสรรค์งานศิลป์ให้มีคุณค่า เกิดประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม เริ่มตั้งแต่การสร้างแนวคิดไปจนถึงกระบวนการทํางานที่ต้องเน้นการมีส่วนร่วม ให้มีประสบการณ์ได้ทํางานร่วมกับผู้อื่นหรือเข้าหาสังคมชุมชน เข้าไปเรียนรู้ชีวิตโลกความเป็นจริง...ผู้เขียนหวังว่าหนังสือแสงแห่งมณีจันทร์ ในศิลปกรรมกระบวนทัศน์มณีจันทร์นี้ จะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะรวมทั้งความรู้ทางด้านศาสนา ประเพณีวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของเมืองพุทไธสง” ทั้งหมดเป็นข้อความหนึ่งจากบทสรุปท้ายเล่มของหนังสือ แสงแห่งมณีจันทร์ เขียนโดย อัครวิทย์ หวานจริง ในฐานะที่เป็นทั้งผู้ออกแบบสร้างสรรค์กิจกรรมกระจกและผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ บทสรุปท้ายเล่มที่นำมาอ้างอิงนี้ สำหรับข้าพเจ้าถือว่าทำหน้าที่ได้ชัดเจนทั้งในด้านหนึ่งซึ่งเป็นเสมือนคำสารภาพและข้อเสนอแนะที่ผู้เขียนมีความพยายามรื้อสร้างและสอบทวนโลกทัศน์ใหม่ ๆ ให้กับศิลปินและทําทายกระบวนการเรียนรู้ การทํางานศิลปะในสังคมไทยในสมัยปัจจุบัน โดยหยิบยกผลงานตัวอย่างที่วัดแห่งนี้มาเป็นกรณีศึกษา ผ่านการถอดชุดความรู้ในมิติประเด็นต่าง ๆ ออกมาเป็นหนังสือเล่มนี้ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาและภาพถ่ายประกอบ 4 สี อย่างดีรวมกันหนาถึง 300 หน้า ซึ่งน่าจะเป็นการเรียบเรียงพัฒนามาจากงานวิจัยสร้างสรรค์เชิงวิชาการของผู้เขียน (ซึ่งพบอยู่กับการอ้างอิง)

ปกและชื่อหนังสือจะต้องการสื่อสารอะไรบางอย่างกับผู้อ่าน ซึ่งข้าพเจ้าเข้าใจว่าน่าจะเป็นการเล่นคำ (ให้กระชับและสื่อความหมายที่ดูไม่เป็นหนังสือวิชาการ) เพื่อต้องการเน้นย้ำให้ผู้อ่านเข้าถึงงานศิลปะที่สัมพันธ์กับสังคมชุมชนแห่งหนึ่ง โดยเชื่อมโยงอธิบายปรากฏการณ์การปฏิสัมพันธ์กันของแสงที่สาดส่องหรือเปล่งประกายออกมาจากวัสดุกระจกสีต่าง ๆ ที่ถูกติดตั้ง ไปตามกรอบรูปเรื่องแห่งบทเนื้อหาสาระรูปที่ถูกสถาปนาขึ้นใหม่ที่พื้นผิวผนังโบสถ์เก่า จากฝีมือผู้เขียนและชุมชน โดยอาจเป็นความตั้งใจตั้งแต่แรกเริ่มหรือเป็นความบังเอิญ ที่สร้างผลงานที่มาเชื่อมโยงสัมพันธ์ไปกับชื่อวัด ณ โบสถ์เก่าที่ถูกปรับปรุงขึ้นใหม่ ณ วัดมณีจันทร์แห่งนี้ ความน่าสนใจของปกคือ ผู้ออกแบบปก

และภาพประกอบภายในจำนวนหนึ่งเลือกใช้เทคนิคการเขียนภาพที่เป็น *เอกลักษณ์สำคัญ* อย่างหนึ่งของภาพเขียนลักษณะพื้นบ้านอีสานโบราณ คือ *การใช้สีพื้นฉากหลังเป็นสีขาว* แต่ขณะที่การออกแบบสร้างสรรค์ภาพที่ปรากฏอยู่กับงานผู้เขียนผู้สร้างสรรค์ภาพจริง ๆ กับเลือกใช้เทคนิคที่รูปแบบฉากหลังภาพด้วยสีพื้นที่หนักทึบซึ่งรูปแบบดังกล่าวเป็นอิทธิพลช่วงหลงจากวัฒนธรรมภายนอกไม่ใช่คุณลักษณะของภาพเขียนอีสานเดิมๆ

หนังสือเล่มนี้น่าจะเป็นผลผลิตหนึ่งจากนโยบายการศึกษาวิจัยภาครัฐ ที่ต้องการพัฒนาศักยภาพให้คนทำงานศิลปะโดยเฉพาะกลุ่มอาจารย์ศิลปินสาขาวิชาศิลปะตามสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ได้สร้างกรอบแนวคิดอย่างเป็นระบบก่อนสร้างสรรค์ รวมถึงนำผลงานศิลปะวัตถุการสร้างสรรคเหล่านั้น มาถ่ายทอดร้อยเรียงเป็นรูปอักษร ด้วยรูปแบบที่เชื่อว่าเป็นเหตุเป็นผลเป็นระบบมากขึ้น ตามกระบวนการทางระเบียบวิธีวิจัยหรือกรอบแนวคิดอะไรต่างๆ อีกมากมาย เพื่อมุ่งหวังนำมาชี้นำชีวิตสร้างความชอบธรรมกำหนด *สาระคุณค่าความเป็นวิชาการ* ซึ่งทั้งหมดล้วนต้องอยู่ภายใต้กรอบกติกาของเงื่อนไขตามวัตถุประสงค์ขอบเขตแห่งบริบทการศึกษานั้นๆ เป็นสำคัญ เพื่อที่จะให้ศิลปินนักออกแบบสร้างสรรค์เหล่านั้นได้มีโอกาสสื่อสารอธิบายความในสิ่งที่ตนคิดและทำอย่างเป็นเหตุเป็นผล ทั้งหมดก็เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับผู้ชมหรือผู้เกี่ยวข้อง หนังสือเล่มนี้จึงทำหน้าที่เสมือนเอกสารบันทึกค่าให้การโน้มน้าวใจในประเด็นต่างๆ ของศิลปินผู้สร้าง ตามกรอบแนวคิดหรือเหตุปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้ออกแบบผู้เขียนมีสิทธิเสรีภาพในการผลิตสร้างวาทกรรมบางอย่าง ด้วยบทบาทในฐานะของการเป็นผู้สถาปนาสร้าง ซึ่งสามารถหยิบยืมหรือซ่อนเร้น อำพรางแนวคิดอย่างหนึ่งอย่างไรได้ไม่มากนัก

หนังสือเล่มนี้เรียบเรียงมาจากการวิจัยเชิงพัฒนาของผู้เขียนที่นำเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการฝึกศึกษาการออกแบบจิตรกรรมระดับประกาศนียบัตรชั้นสูงที่พื้นผิวผนังโบสถ์เก่า ณ วัดมณีจันทร์ อำเภอพุทธไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยการวิจัย มุ่งเน้นไปที่ตัวบทของหนังสือเป็นหลักโดยจะกล่าวถึงในประเด็นการออกแบบให้น้อยที่สุด โดยขอเริ่มต้นด้วยโครงสร้างตัวบทหลักหนังสือเล่มนี้ แบ่งโครงเรื่องแนวคิดหลักได้ 4 ส่วนประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 (ประกอบด้วยเนื้อหาในบทที่ 1-2) เป็นการบอกเล่าสาระแห่งรูปเรื่องราว ตลอดจนความรู้พื้นฐานด้านอุปถัมภ์หรือภาพจิตรกรรม โดยบอกเล่าแรงดลใจตลอดจนถึง

แนวคิดที่มาของการสร้างสรรค์จิตรกรรมระดับกระจกสี มีการอธิบายเน้นย้ำกรอบสาระในรูปเรื่องเป็นตอนๆ ดังปรากฏอยู่ที่พื้นผิวผนังทั้ง 4 ด้าน อันประกอบด้วย

1. เรื่อง พระมาลัย (ด้านทิศตะวันออก)
2. เรื่องการสร้างวัดที่เป็นกรณีศึกษา (ด้านทิศใต้)
3. เรื่องขอพระองค์ทรงพระเจริญ (ด้านทิศตะวันตก)
4. เรื่องประเพณีเมืองพุทไธสง (ด้านทิศเหนือ)

ซึ่งเนื้อหาในบทที่ 2 ผู้เขียนได้วางโครงเรื่องมุ่งประเด็นการศึกษาไปที่การทบทวนวรรณกรรมอันเกี่ยวข้องผ่านการศึกษา ศิลปะอุปถัมภ์ในลัทธิอีสานในภาพกว้างๆ ผ่านการอ้างอิงกลุ่มประชากร อุปถัมภ์อีสานที่ดูเหมือนผู้เขียนจะคัดเลือกมาแล้ว เช่นเดียวกับการเลือกเอาอุปถัมภ์วัดเชียงทองมาเป็นต้นธารแบบแห่งแรงบันดาลใจ จึงเป็นที่น่าเสียดายที่ผู้เขียนไม่ได้ศึกษาทบทวนกลุ่มงานอุปถัมภ์ในพื้นที่ใกล้เคียง กันอย่างเช่นที่ วัดโนนประตู่ วัดทองหลางน้อย อ.บัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา และกลุ่มวัดหนองบัวเจ้าป่า อ.สตึก วัดท่าเรียบ อ.นาโพธิ์ จ.บุรีรัมย์ วัดบรมคงคา อ.พุทไธสง จ.บุรีรัมย์ ข้อมูลการศึกษาส่วนใหญ่ของผู้เขียนเป็นแหล่งข้อมูลอุปถัมภ์ในพื้นที่จังหวัดมหาสารคามกับขอนแก่น และที่สำคัญหนังสือเล่มนี้ไม่มีการอ้างอิงถึงงานวิจัยชิ้นสำคัญในการศึกษาเรื่องอุปถัมภ์อีสานของอาจารย์ ไพโรจน์ สโมสรและคณะ หรือการศึกษาอุปถัมภ์ในมิติอื่นๆ ทางสายมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ซึ่งเนื้อหางานวิชาการส่วนนี้หากผู้เขียนได้เข้าไปศึกษา จะช่วยเติมเต็มองค์ความรู้ด้านอุปถัมภ์อีสานศึกษา สามารถตอบโจทย์ กรอบแนวคิดของผู้เขียนที่ต้องการอธิบายการสร้างสรรคงานศิลปะแบบมีส่วนร่วมของคนในสังคม ดังเช่นตัวอย่างชุดความรู้ที่อาจารย์ ศรีศักร วลีโกดม นักวิชาการอาวุโสคนสำคัญของเมืองไทยที่ศึกษาเรื่องอีสานใน มิติทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี มาอย่างยาวนานต่อเนื่องก็ยังมีคำอธิบายถึง ศิลปะอุปถัมภ์อีสานในมิติความหมายทางสังคม ไว้อย่างน่าสนใจว่า

“... อุปถัมภ์อีสาน สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะโครงสร้างสังคมแบบเสมอภาค โดยเฉพาะเรื่องราววิถีที่เกี่ยวกับชาวบ้าน สะท้อนให้เห็นค่านิยมบางอย่างของความเป็นกันเองมากแตกต่างจากสังคมที่มีกฎเกณฑ์หรือถูกครอบงำอย่างภาคกลาง...จิตรกรรมฝาผนังอีสาน คนที่เขียนไม่ใช่ช่างแต่เป็นพวกที่เรียกว่า *local scholar* หรือผู้รู้ในปราชญ์เขาแสดงออกถึงความรู้เพื่อการสอนอันเป็นประโยชน์กับสังคม ดังนั้น เราจึงหาความงามในแง่สุนทรียะจากงานจิตรกรรมอีสานนั้นไม่ได้

เพราะสังคมที่เขาไม่ได้เห็นในเรื่องการแสวงหาสุนทรียะจากงานจิตรกรรมฝาผนัง...”

ไพโรจน์ สโมสร นักวิชาการศิลปะและจิตรกรผู้บุกเบิก อุปถัมภ์อีสานศึกษา คนสำคัญของอีสาน ได้กล่าวถึงศิลปะอีสานว่า **“...รูปของงานศิลปะที่สะท้อนออกมาด้วยหัวใจบริสุทธิ์ของผู้คนที่เปี่ยมซึ่งไร้สำนักที่มีทั้งความซื่อและความเรียบง่าย แต่เปี่ยมด้วยคุณค่าอารมณ์ความรู้สึก คุณค่าลักษณะนี้เองที่ถือว่าเป็นงานศิลปะ”**

โดยเหตุปัจจัยข้อจำกัดประเด็นการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามและด้านอุปถัมภ์อีสานศึกษา (ซึ่งน่าจะเป็นจุดอ่อนในงานเขียนเล่มนี้) ส่งผลให้คุณลักษณะนิสัยการแสดงออกทางกายภาพ ของสารรูปเรื่องตัวภาพที่ปรากฏที่ลึบหรือโบสถ์หลังนี้ ยังอาจเข้าไม่ถึงคุณลักษณะอุปถัมภ์อีสานมากนัก (ถ้าใช้กรอบแนวคิดในเรื่องเอกลักษณ์เฉพาะเพื่อแสดงความเป็นอีสาน) ซึ่งผู้วิจารณ์เข้าใจว่าเป็นเรื่องธรรมชาติของการทำงานออกแบบสร้างสรรค์ในลักษณะที่ต้องเชื่อมโยง ให้เห็นรากเหง้าทางวัฒนธรรมระหว่างอดีตกับปัจจุบันในทางกายภาพ และด้านลำดับเนื้อหา ในมุมมองของข้าพเจ้าเห็นว่าเนื้อหาส่วนใหญ่ที่อยู่ในบทที่ 2 สาระส่วนใหญ่เป็นองค์ความรู้พื้นฐาน ซึ่งควรจะไปอยู่แทนในบทที่ 1 ด้วยเหตุว่า เนื้อหาในส่วนที่ 2 หรือบทที่ 2 นี้ เป็นส่วนที่สำคัญในการอธิบายความรู้พื้นฐานด้านอุปถัมภ์หรืองานจิตรกรรมอีสาน ซึ่งจะมากหรือน้อยเป็นอีกประเด็นหนึ่ง รวมถึงอธิบายกรอบโครงสร้างใหญ่ในการกำหนดตำแหน่งแห่งที่ของการจัดวางองค์ประกอบภาพเขียนต่างๆ รวมถึงการทบทวนกรณีศึกษา แต่การวางโครงเรื่องในบทที่ 1 ของผู้เขียนเป็นการ ก้าวกระโดด ที่อยู่ๆ ผู้เขียนก็มุ่งอธิบายลงรายละเอียดตัวบทการมีอยู่หรือคุณลักษณะของภาพในแต่ละด้าน ซึ่งดูจะเป็นการวางลำดับโครงเรื่องที่ยังไม่เหมาะสมนักในมุมมองของผู้วิจารณ์

ในส่วนรายละเอียดเนื้อหาอื่นๆ ตั้งแต่เรื่องการออกแบบโครงสร้างองค์ประกอบศิลปกรรมระจก การวิเคราะห์องค์ประกอบ หรือในส่วนการวิเคราะห์ความเหมือนความต่างระหว่างวัดเชียงทองและวัดมณีจันทร์ สาระทั้งหมดล้วนทำหน้าที่ในการสร้างความชอบธรรมให้กับรูปเรื่อง โดยมีกรอบแนวคิดทฤษฎีต่างๆ อ้างอิงมาตรฐานจากนิยามของสำนักศิลปะต่างๆ มาอธิบาย ตามหลักวิชาที่แต่ละสำนักยึดถือ ด้วยสำเนียงภาษาช่าง (ซึ่งชาวบ้านทั่วไปเข้าใจไม่ถึงแง่มุม) แม้ทั้งหมดจะไม่ใช่ว่าจะจริงแท้ที่มีอยู่ในตัววัตถุ หากแต่

ขึ้นอยู่กับสำนึกร่วมแห่งมายาคติที่มีพื้นภูมิวัฒนธรรมเดิมเป็นตัวหล่อหลอมการรับรู้
รสนิยม

ส่วนที่ 2 เป็นเนื้อหาสาระว่าด้วยเรื่องเทคนิควัสดุและกระบวนการขั้นตอนการผลิต
สร้างผลงาน ซึ่งถือเป็นจุดเด่นที่สุด ทั้งในด้านการออกแบบและข้อมูลทางวิชาการที่พบใน
หนังสือเล่มนี้ (ทำให้เห็นถึงความอุตสาหะทั้งของศิลปินและชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วมใน
การสร้างสรรค์) ข้อมูลการศึกษาในส่วนนี้จะ เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนารูปแบบงาน
ลักษณะเดียวกันในอนาคต แม้การใช้กระจกในการประดับตกแต่งรูปเรื่องในงาน
สถาปัตยกรรมจะไม่ใช่อะไรใหม่ในบ้านเรา โดยเฉพาะในกลุ่มงานช่างหลวงที่รับใช้ระบบ
ศักดินาหรือที่เรียกว่าฐานานุศักดิ์ในงานช่าง ที่ปรากฏอยู่เฉพาะในกลุ่มวัฒนธรรมหลวง
หรือวัฒนธรรมราชสำนัก หากแต่ในวิถีไทยบ้านหรือชาวบ้าน ก็มีอยู่บ้างเล็กน้อย
(โดยเฉพาะอีสานที่เป็นวัฒนธรรมแบบชาวบ้าน) แต่ไม่ได้มากมายแบบงานช่างหลวง ใน
อีสานมีงานอุปถัมภ์อุปนุณประดับกระจก เทคนิคนี้มีการใช้มาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่
วัฒนธรรมลาวจนมาถึงในช่วงที่ช่างญวนเข้ามามีบทบาทในฐานะช่างอาชีพ ซึ่งมักใช้ใน
องค์ประกอบสำคัญเช่นบริเวณเสีหน้าหรือหน้าบันหรือตกแต่งในรูปเรื่องในอุปถัมภ์อุปนุณ
แม้แต่การประดับในงานไม้แกะสลักสถาปัตยกรรม ที่เรียกกันในภาษาถิ่นว่า แวนดาควาย
ซึ่งเนื้อหาบทนี้หากมีการพูดถึงวัสดุในมิติแห่งพัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรมจะช่วยสร้าง
สีสันและนัยยะความหมายให้เนื้อหาในบทนี้มากขึ้น

ส่วนที่ 3 เนื้อหาบทสุนทรียะในบริบททางสังคมของชุมชนและปรากฏการณ์ของ
สภาวะแวดล้อมจากศิลปกรรมกระจก สาระสำคัญที่ปรากฏอยู่ในบทนี้เป็นการประเมิน
วัดผลความพึงพอใจของผู้เกี่ยวข้องทั้งคนในพื้นที่วัฒนธรรมหรือคนนอกวัฒนธรรมที่ได้มี
โอกาสเข้ามาสัมผัสพบเจองานสร้างสรรค์ชิ้นนี้ ในฐานะศิลปวัตถุทางวัฒนธรรมใหม่ของ
ชุมชน ที่สร้างข้อถกเถียงวัฒนธรรมเดิมอย่างมีความหมายโดยมีการใช้แนวคิดท้องถิ่น
นิยม ราชชาตินิยม ฝานความมั่งคั่งอยู่ของความร่วมมือผ่านรูปเรื่องควบคู่ไปกับคตินิยม
เรื่องศาสนาเป็นโครงเรื่องใหญ่ เนื้อหาส่วนนี้พยายามอธิบายความมีและความเป็น ที่งาน
ชิ้นนี้สามารถสร้างปรากฏการณ์ความเปลี่ยนแปลงบางอย่าง (อย่างน้อยก็ความรู้เรื่อง
รสนิยมทางศิลปะ) ให้กับผู้คนสังคมในชุมชนแห่งนี้ ผ่านการอ้างอิงคนในและคนนอก แต่
ในตัวของมันไม่ได้อธิบายกระบวนการอื่นๆที่สร้างสำนึกร่วมของคนในชุมชนที่มีต่องาน
ชิ้นนี้

ส่วนที่ 4 บทสรุปท้ายเล่ม ผู้เขียนมุ่งนำเสนอความประทับใจ ที่มีต่อกระบวนการทำงานที่ผ่านประสบการณ์ในแต่ละช่วงเวลากับชุมชนแห่งนี้ โดยมี *ชุดความรู้ชุดหนึ่งมาร่วมนอกิปรายอ้างอิง* ในลักษณะที่ทำให้เชื่อได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นลักษณะนี้ สามารถซ่อมสร้างเปลี่ยนแปลงอะไรบางอย่าง อย่างน้อยก็เรื่อง สำนักแห่งการมีส่วนร่วม ตลอดจนเรียนรู้สนิยมทางศิลปะพื้นถิ่นที่มีเรื่องราวของชุมชนตนเองเป็นส่วนร่วมสำคัญ ที่เป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นระหว่างศิลปินผู้ออกแบบสร้างสรรค์ เจ้าศรัทธาชาวบ้าน และชาวดัต (พระสงฆ์) เนื้อหาในบทนี้ แสดงให้เห็นถึงการโยกหา *โลกทัศน์เดิมแห่งกระบวนการทำงานของศิลปินหรือช่างในสังคมจารีต ผ่านนักวิชาการทางศิลปะ* (ซึ่งก่อนหน้านี้ก็มีงานในลักษณะนี้มาก่อนทั้งในอีสานและจากวัฒนธรรมส่วนกลาง) ที่ผู้เขียนหนังสือสวมบทบาทไปพร้อมกับความเป็นศิลปินผู้ออกแบบสร้างสรรค์ โดยมีความพยายามอธิบายในสิ่งที่คิดและทำ (มิใช่การตีความโดยบุคคลอื่นในสมัยหลัง) โดยผู้เขียนได้สร้างชุดความรู้ขึ้นมาชุดหนึ่ง ภายใต้กรอบชุดความรู้แนวคิดสำนักต่างๆ มาอ้างอิงไปพร้อมกับการสร้างสรรค์ แม้ในสาระในรูปเรื่อง จะมีชุดความรู้หนึ่งอธิบายที่ไปที่มาอย่างเป็นเหตุเป็นผลตามหลักวิชาการ

งานเขียนชิ้นนี้แม้จะดูว่าให้ความสำคัญกับสาระเรื่องราวองค์ความรู้ท้องถิ่นอีสาน เพื่อนำผลการศึกษาวิจัยนั้นมาพัฒนาต่อยอด แต่ดูเหมือนว่าความเข้มข้นในข้อมูลวิชาการด้านอุปถัมภ์อีสานศึกษาจะไม่ได้ถูกให้ความสำคัญมากนัก (เนื้อหาส่วนใหญ่เน้นไปที่การอธิบายแรงบันดาลใจ กระบวนการทำงาน และความพึงพอใจของผู้เกี่ยวข้อง) ดังที่กล่าวถึงไปแล้ว โดยเป็นการศึกษาในพื้นที่หนึ่งเพื่อมาสร้างแรงบันดาลใจต่อออกแบบสร้างสรรค์ในอีกพื้นที่หนึ่ง

ซึ่งในมุมมองของผู้วิจารณ์เห็นว่าผู้เขียนน่าจะให้ความสำคัญต่อการศึกษาด้านอุปถัมภ์อีสานเอกลักษณ์สกุลช่างเมืองบุรีรัมย์ เพื่อที่จะได้นำผลการศึกษาดังกล่าวไปเชื่อมโยงกับงานออกแบบที่ผู้เขียนกำลังจะสร้าง ซึ่งจะสะท้อนรากเหง้าทางวัฒนธรรมเดิมอย่างแท้จริง เพราะหากดูสาระทางวิชาการด้านอุปถัมภ์อีสานศึกษาที่ผู้เขียนได้ศึกษาวิเคราะห์ห้แล้วแต่เป็นการอ้างอิงผลการศึกษาของ สุมาลี เอกชนนิยม เป็นส่วนใหญ่

การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการทางสังคม อาจมิใช่เพียงแค่การมีส่วนร่วมของคนในเท่านั้น หากแต่ยังมีความรู้ในศาสตร์งานช่างในวัฒนธรรมนั้นๆ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่เป็นรูปธรรมซึ่งไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน มิฉะนั้นคนในพื้นที่จะมีบทบาทเพียงแค่แรงงานแห่งกำลังคนที่เข้ามามีส่วนร่วมหรือตัวประกอบเท่านั้น โดยมีศิลปินผู้สร้างสรรค์เป็นคน

เขียนบทบาทและกำกับโดยสารูปเรื่องราวต้องสัมพันธ์ไปกับเรื่องราวเหล่านั้นไม่มากนักน้อย ซึ่งส่วนนี้ถือเป็นพลังต่อรองทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง

แต่อย่างไรก็ตาม ผู้วิจารณ์ต้องขอชื่นชมและเป็นกำลังใจให้กับงานเขียนชิ้นนี้ด้วยความจริงใจ ที่มีความพยายามในการอนุรักษ์และพัฒนางานจิตรกรรมหรือ อูปแต้มอีสาน ให้เท่าทัน สอดคล้องรับกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมร่วมสมัย โดยถือเป็นแบบอย่างก้าวแรกๆ ที่แน่นอนว่าต้องมีจุดบกพร่องในบางมิติ ซึ่งก็เป็นเรื่องปกติธรรมดา (รวมถึงผู้วิจารณ์) ที่ไม่มีอะไรสมบูรณ์แบบ โดยผู้เขียนแสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นสร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่ใช้สังคมชุมชนท้องถิ่น ที่มีรากฐานทางวัฒนธรรม (แม้บางส่วนจะรับอิทธิพลจากวัฒนธรรมภายนอกก็ตาม) ทั้งสาระแห่งความเป็นวิชาการและผลิตทางศิลปะ ผ่านรูปอักษรเป็นคำสารภาพให้การ ในประเด็นต่างๆอย่างที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาหนังสือ แสงแห่งมณีจันทร์ ซึ่งจะกลายเป็นอีกบทบันทึกแห่งจดหมายเหตุสามัญชนที่สำคัญ สำหรับอ้างอิง อัตลักษณ์ความมีตัวตนอยู่ของชุมชนชาวพุทไธสงแห่งเมืองบุรีรัมย์